

УДК 376.091.12.011.3-051:005.336.2

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2025.1.29>

Валентина СЕРГЕЄВА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-0800-3401

Бібліографічний опис статті: Сергєєва, В. (2025). Поліфункціональність професійної діяльності учителя-дефектолога. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 201–210, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.1.29>

ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧИТЕЛЯ-ДЕФЕКТОЛОГА

Статтю присвячено проблемі поліфункціональності професійної діяльності вчителя-дефектолога, а саме визначенню її сутності, різноманітності й особливостей. Заявлена проблема розглядається на основі контент-аналізу поглядів сучасних дослідників на педагогічну діяльність, зокрема учителя-дефектолога. Зазначається, що професійна діяльність учителя-дефектолога обумовлюється сьогочасними суспільними орієнтирами та особливостями спеціальної та інклюзивної освіти дітей з ООП. Базисною складовою ефективною професійної діяльності є професійна компетентність, яка окреслюється як категорія поліфункціональна, що передбачає фахові знання й уміння, ціннісні орієнтації, ставлення до професійної діяльності тощо. У публікації акцентується, що професійна компетентність учителя-дефектолога реалізується у таких основних функціях, як корекційна-реабілітаційна, орієнтаційно-прогностична, конструктивно-проектувальна, аналітико-оцінювальна тощо. Відповідно до функцій основними видами професійної діяльності учителя-дефектолога названо, зокрема, освітню, корекційну, діагностичну, розвивальну, реабілітаційну, методичну роботу тощо. Функції, види праці учителя-дефектолога деталізуються у процесі виконання багаточисельних професійних завдань, серед яких: створення розвивального середовища, розвиток мовленнєвих й комунікативних умінь, активізація пізнавальної діяльності, формування життєвої компетентності дітей з особливими освітніми потребами. Зазначено, що ефективно розв'язання завдань, що стоять перед педагогом-дефектологом, забезпечується наявністю у нього особистісних якостей, зокрема таких, як педагогічна інтуїція, спостережливість, чуйність, емпатія, емоційна стійкість тощо, а також позитивною мотивацією до педагогічної діяльності. Науковий пошук дозволив констатувати: названі функції, види діяльності, завдання, мотиви реалізуються й вирішуються учителем-дефектологом систематично, комплексно, органічно поєднано і таким чином характеризують професійну діяльність учителя-дефектолога як поліфункціональну систему, своєрідний педагогічний феномен, змістовну структуру, в якій виділяються такі компоненти: компетентнісний, діяльнісний, особистісний, мотиваційний, що в цілому визначає її сутність. Будучи поліфункціональною вся діяльність учителя-дефектолога спрямовується на досягнення основної мети – максимальний усебічний розвиток дитини з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: учитель-дефектолог; професійна педагогічна діяльність; професійна компетентність; поліфункціональність; функції, види, завдання професійної діяльності учителя-дефектолога; компоненти поліфункціональності діяльності учителя-дефектолога.

Valentyna SERHEIEVA

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Special and Inclusive Education Department, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13, Voli Ave, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-0800-3401

To cite this article: Serheieva, V. (2025). Polifunktsionalnist profesiinoi diialnosti uchytelia-defektoloha [Multifunctionality of the professional activity of a special education teacher]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 201–210, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.1.29>

MULTIFUNCTIONALITY OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF A SPECIAL EDUCATION TEACHER

The article is devoted to the problem of multifunctionality of the professional activity of a special education teacher, namely, to the definition of its essence, diversity, and features. The stated problem is considered on the basis of content analysis of the views of modern researchers on pedagogical activity, particularly of a special education teacher. It is noted that the professional activity of a special education teacher is determined by current social guidelines and features of special

and inclusive education for children with special educational needs. The essential component of effective professional activity is professional competence, which is defined as a multifunctional category that includes professional knowledge and skills, value orientations, attitude towards professional activity, etc. The article emphasizes that the professional competence of a special education teacher is realized in such main functions as correction and rehabilitation, orientational and prognostic, constructive and design, analytical and evaluative, etc. Following the functions, a special education teacher's main types of professional activity are named, in particular, educational, correctional, diagnostic, developmental, rehabilitation, methodological work, etc. The functions and types of work of a special education teacher are detailed in the process of performing numerous professional tasks, including creating a developmental environment, developing speech and communication skills, activating cognitive activity, and forming life competence of children with special educational needs. It is noted that the practical solution of the tasks facing a special education teacher is ensured by his/her personal qualities, such as pedagogical intuition, observation, sensitivity, empathy, emotional stability, etc., and positive motivation for pedagogical activity. Scientific research has allowed us to state that the named functions, types of activities, tasks, and motives are implemented and solved by a special education teacher systematically, comprehensively and they are organically combined and thus characterize the professional activity of a special education teacher as a multifunctional system, a kind of pedagogical phenomenon, a meaningful structure, in which the following components are distinguished: competence, activity, personal, motivational, which as a whole determines its essence. Being multifunctional, all the activities of a special education teacher aim to achieve the the maximum comprehensive development of a child with special educational needs.

Key words: special education teacher; professional pedagogical activity; professional competence; multifunctionality; functions, types, and tasks of the professional activity of a special education teacher; components of multifunctionality of a special education teacher's activity.

Актуальність проблеми. В умовах глобальних соціальних змін зростає роль нової моделі освіти, в якій велике значення надається професіоналізму сучасного педагога.

Сьогоднішній реалії функціонування спеціальної освіти засвідчують еволюційну і планомірну її трансформацію, яка, спираючись на досягнення сучасної науки і практики (як вітчизняної, так і закордонної), корелює з динамічним розвитком суспільства, культури, економіки; акцентуацією моральних пріоритетів і цінностей в суспільному житті держави. В освітній практиці спостерігається «закономірність еволюційного взаємопроникнення системи масової та спеціальної освіти (стирання меж між ними та злиття в єдину систему різномірних освітніх закладів)» (Kolupaieva, Taranchenko, 2016: 8).

Наразі актуальною освітньою практикою є інклюзивне навчання. Для належної реалізації інклюзії у просторі того чи іншого закладу освіти велике значення має розуміння й прийняття феномену інклюзії безпосередньо практичним освітянином – учителем-класоводом, учителем-предметником, а надто учителем-дефектологом, оскільки саме він, в силу обраного непростого професійного шляху, є тою особистістю, яка найбільше вболіває за якісну освіту дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Учитель-дефектолог має стати локомотивом у прийнятті й усвідомленні нової парадигми освітньої галузі, нових способів організації навчального, виховного, розвиткового процесів, розробки необхідного освітнього інструмента-

рію та навчально-методичного забезпечення, опануванні сучасними методиками диференційованого й особистісно орієнтованого навчання (залежно від індивідуальних потреб тої чи іншої дитини), що в цілому сприятиме успішному розвитку та соціалізації дитини названої категорії.

Професійна діяльність учителя-дефектолога обумовлюється сьогочасними суспільними орієнтирами та особливостями спеціальної та інклюзивної освіти дітей з ООП й передбачає вирішення специфічних й непростих завдань, а тому поєднує, інтегрує в собі багато функціональних напрямів, компонентів, видів, кожен з яких має свою специфіку й спрямований на забезпечення особливих освітніх потреб тої чи іншої категорії дітей, що мають порушення розвитку. Відтак, варто говорити про те, що професійну діяльність учителя-дефектолога можна охарактеризувати як багатогранну й поліфункціональну педагогічну систему, метою якої є формування освіченої, гармонійно розвинутої, життєво компетентної й соціально активної особистості з ООП.

Взявши до уваги актуальність заявленої проблеми, **метою статті** стало визначення сутності, різноманітності й особливостей поліфункціональності професійної діяльності вчителя-дефектолога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам фахової підготовки учителів-дефектологів, сутності й важливості їхньої професійної діяльності; сучасним стандартам кадрової політики в умовах спеціальної та інклюзивної освіти

присвячено праці таких вітчизняних науковців, як В. Бондар, Н. Засенко, І. Колесник, С. Миронова, Н. Назарова, В. Синьов, С. Федоренко, О. Хохліна, А. Шевцов та ін. У роботах учених акцентовано на пріоритетності професійної діяльності вчителів-дефектологів в сьогоденній освітній практиці, пов'язаній із корекційним спрямуванням навчального, виховного, розвиткового процесів з дітьми з особливими освітніми потребами.

Питання поліфункціональності професійної педагогічної діяльності є відносно новим у сучасній науці. Прямо чи опосередковано воно розглядалось такими науковцями, як В. Андрущенко, О. Гаяш, В. Гладуш, І. Єрмаков, С. Миронова, Н. Мирончук, В. Семиченко, В. Титаренко, І. Чейпеш та ін.

Дослідник В. Титаренко виділяє такі найбільш важливі особливості діяльності сучасного вчителя: «поліфункціональність, гуманістичність (орієнтованість на людину ...); професійну компетентність ...; відкритість, інтегративність, кооперативність ...; самоорганізацію і саморозвиток; соціальну адаптивність та ін.» (Tytarenko, 2015: 295). У публікації В. Андрущенко йдеться: «Поліфункціональність (від гр. *poly* – багато + *functia*) – найбільш важлива особливість діяльності вчителя, що передбачає необхідність орієнтації змісту на єдність її функцій: формування і розвиток професійно-педагогічних компетентностей, виконання державного замовлення через підвищення кваліфікації та професійну перепідготовку, впровадження в практику нових типів діяльності, інновацій, інтернет- та інформаційно-комунікаційних технологій, інтеграцію у відкритий освітній простір, розвиток дистанційної освіти та ін. (Andrushchenko, 2000: 3–6). Відповідно у праці В. Семиченко «Психологія педагогічної діяльності» також актуалізовано думку про те, що педагогічній діяльності притаманна поліфункціональність. На думку автора, перед учителем стоїть завдання: в кожній події шкільної діяльності знаходити множинний смисл (освітній, виховний, розвивальний). Реалізація цих функцій відбувається одночасно, кожна з них імпліцитно втілюється у багаточисельних педагогічних подіях, які становлять безліч постійно розв'язуваних учителем завдань (Semychenko, 2004).

Безперечно, названі особливості притаманні і праці учителя-дефектолога. Зокрема, важли-

вою і специфічною рисою його професійної діяльності є поліфункціональність.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В умовах спеціальної та інклюзивної освіти дефектолог є надзвичайно значущим і затребуваним фахівцем, оскільки його професійна діяльність реалізується безпосередньо у середовищі дітей, що мають порушення психічного та (або) фізичного розвитку. Ця теза акцентована у публікації науковиці О. Гаяш: «Наразі проблема навчання дітей з психофізичними порушеннями вийшла за межі традиційного (спеціально дефектологічного) підходу, і, відповідно, для освіти цих дітей, потрібен поліфункціональний вчитель-дефектолог, здатний до професійної діяльності в умовах якісно нового освітнього й соціокультурного простору» (Haiash, 2018: 66).

Поліфункціональність професійної діяльності учителя-дефектолога корелюється з розмаїттям його базових (загальних) та спеціальних (предметних) компетентностей, яких майбутній педагог набуває під час навчання у закладі вищої освіти, а надалі доповнює, удосконалює, відшліфовує в умовах практичної педагогічної роботи з дітьми з ООП. Так, дослідниця І. Чейпеш зазначає: «Компетентність – категорія поліфункціональна, має кількарівневу структуру (фахові знання й уміння, ціннісні орієнтації, ставлення до професійної діяльності і здатність її удосконалювати, результативність праці тощо), характеризує людину як суб'єкта певного виду діяльності і забезпечує досягнення успіху» (Cheipesh, 2013: 177).

«Професійна компетентність вчителя – це результат творчої професійної діяльності та інтегрований показник особистісно-діяльнісної сутності педагога. Поняття професійної компетентності виражає єдність теоретичної та практичної готовності вчителя здійснювати педагогічну діяльність і характеризує його професіоналізм», – зазначається у документі «Оцінювання професійних компетентностей вчителя початкових класів під час сертифікації», що виданий Державною службою якості освіти України (*Otsiniuvannia profesiinykh kompetentnostei vchytelia pochatkovykh klasiv*, 2022).

За визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) *компетентність* (англ. *competence*) – це «спроможність успішно відповідати на потреби або успішно виконувати завдання» (OECD, 2005).

Згідно Закону України «Про освіту» (2017) (№ 2145-VII від 05.09.2017, із змінами) «компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» (Zakon Ukrainy «Pro osvitu», 2017).

Поняття «компетентнісна освіта» виникло в США і ґрунтувалося на вивченні передового педагогічного досвіду. Натомість термін «компетентнісний підхід» було запроваджено американськими науковцями у сфері освіти у 60–ті роки минулого століття, а компетентнісно-орієнтована модель освіти наприкінці ХХ ст. стала ключовою в США, Канаді, країнах ЄС, Новій Зеландії та ін. За визначенням ученої О. Савченко, компетентнісна освіта – це «особистісно-діяльнісна, результативна освіта» (Savchenko, 2002: 137). Відтак, компетентнісний підхід до підготовки майбутніх фахівців передбачає зміну результату освіти з усталених знань, умінь та навичок на компетенції та набуття компетентності.

Варто зазначити, що науковці розглядають поняття «компетенція» та «компетентність» неоднозначно: одні ототожнюють їх, інші вважають, що це окремі категорії. Зокрема, на думку Д. Супрун, компетенція і компетентність є взаємодоповнюючими та взаємозумовлюючими поняттями. Тобто компетенція є сферою відношень, що існують між знанням та дією у практичній, професійній діяльності фахівця. Професійна компетентність визначається як обсяг компетенцій, коло повноважень у сфері професійної діяльності. У більш вузькому розумінні професійна компетентність трактується вченою як коло питань, у яких суб'єкт володіє знаннями, досвідом, сукупність яких відображає соціальний статус і професійну кваліфікацію, а також деякі індивідуальні особливості, що забезпечують можливість реалізації певної професійної діяльності. Компетентність розглядається як системне поняття, а компетенція – як її складова (Suprun, 2018).

Професійна компетентність як базисна складова ефективної професійної діяльності розглядалась такими ученими, як А. Алексюк, В. Андрущенко, І. Бех, В. Галузинський, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, М. Євтух, С. Карпенчук, В. Кремень, О. Падалка, О. Савченко, В. Тита-

ренко. Учений В. Лунячек розглядає поняття компетентності як спроможність кваліфіковано провадити діяльність, здійснювати завдання або роботу на високому професійному рівні, ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення стандартів у професійній галузі (Luniachek, 2013: 155–162). О. Савченко вважає, що професійна компетентність педагога є «інтегрованим результатом набуття особистістю знань, умінь, навичок, індивідуального досвіду, професійної діяльності, ґрунтується на ціннісно-мотиваційних орієнтирах, що виявляються у поведінці, рефлексії» (Savchenko, 2012: 20). У вітчизняній педагогічній науці найбільш поширеним є трактування «компетентності» як сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію, що запропоноване С. Гончаренком (Profesiina osvita: slovnyk, 2000: 49).

Результат контент-аналізу наукових джерел дозволяє виокремити такі підходи щодо тлумачення терміну компетентність (лат. – відповідність, здатність), зокрема, у професійній педагогічній діяльності:

- сукупність знань і вмінь педагога, які визначають кваліфікованість й результативність його професійної діяльності;
- комплекс фахових знань, умінь, навичок та професійно значущих особистісних якостей, які виявляються в педагогічній діяльності і забезпечують її успішність;
- симбіоз професійної та загальної культури, що є основою належної організації педагогічної праці;
- інтегративна характеристика фахівця, що визначає його здатність творчо, відповідально, продуктивно здійснювати професійну педагогічну діяльність.

В цьому аспекті доречною є теза науковця М. Радченко: «Розуміння педагогічної компетентності пов'язано з діяльністю педагога, з його здатністю до виконання певних професійних дій, основу яких складають необхідні професійні знання та вміння, що утворюють «фундамент» професіоналізму майбутнього педагога. Особистісні якості в свою чергу наповнюють внутрішнім змістом педагогічну діяльність й необхідні для становлення педагога-професіонала» (Radchenko, 2021: 280).

У Концепції педагогічної компетентності, що опрацьована науковцями Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, акцентовано: «Саме компетентнісний підхід розглядається як один із важливих концептуальних принципів, який визначає сучасну методологію оновлення змісту освіти» (Kontseptsiia pedahohichnoi kompetentnosti, 2022).

Компетентнісний підхід на сьогодні є пріоритетним у міжнародному та національному освітньому просторі і передбачає спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток загальних (базових, ключових) і спеціальних (предметних) компетентностей тих, хто здобуває освіту, зокрема за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта».

Професійна діяльність дефектолога незалежно від займаної посади – специфічний вид педагогічної діяльності, що базується на симбіозі особливих компетентностей, загальних та спеціальних (фахових, предметних), що характеризує його як суб'єкта діяльності, який володіє професійним універсалізмом, оскільки основним змістом її «є сприяння психічному і фізичному розвитку дитини, корекція і компенсація наявних у неї відхилень» (Наіаш, 2018: 70) і від якого залежить реалізація повсякденних і перспективних цілей освітнього процесу.

Видячи з аналізу поліфункціональності надання освітніх послуг особам (дітям) з порушеннями психічного та (або) фізичного розвитку дослідники характеризують *професійну компетентність вчителя-дефектолога* як особливу синтетичну якість особистості педагога, що поєднує в собі готовність до цілевизначення, планування, активних дій, діагностування, оцінювання, професійного дискутування, розуміння, рефлексії, системного критичного мислення тощо (Serheieva, 2023: 84).

Професійна діяльність учителя-дефектолога реалізується у спеціальних закладах освіти, навчально-реабілітаційних центрах (НРЦ), інклюзивно-ресурсних центрах (ІРЦ), закладах дошкільної (ЗДО) та загальної середньої освіти (ЗЗСО) з інклюзивною формою навчання, закладах для осіб, які потребують соціальної допомоги та реабілітації – соціально-реабілітаційних центрах (дитячих містечках) тощо. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України N 90 від 01.02.2018 р. у ЗЗСО, в яких навчання дітей з особливими освітніми потре-

бами організується в інклюзивних класах, для проведення корекційно-розвиткових занять, які передбачені індивідуальною програмою розвитку, запроваджено посади вчителів-дефектологів [3]. (Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy, 2010).

Науковці І. Демченко, В. Білан, І. Бабій, Л. Черніченко визначають *професійну діяльність учителя-дефектолога* як «цілеспрямовану систему дій, операцій, вчинків і впливів дефектолога на особистість дитини з недоліками навчання, виховання й вадами розвитку для їх усунення, подолання й подальшої гармонізації фізичної, психічної, інтелектуальної й творчої сфер з адекватним використанням та постійним збагаченням фонду ефективних педагогічних форм, методів, засобів, прийомів і технологій навчання, виховання й міжособистісної взаємодії» (Demchenko, Bilan, Babii, Chernichenko, 2019: 58).

Серед основних традиційних *функцій*, які реалізує у своїй діяльності учитель-дефектолог слід назвати такі:

- дидактична функція, яка забезпечує планомірну передачу дітям з особливими потребами відповідних знань, умінь й навичок;
- розвивально-виховна, яка спрямована на загальний розвиток дитини з особливими освітніми потребами;
- корекційна, що спрямовується на усунення причин порушень у розвитку; компенсація та виправлення наявних недоліків розвитку;
- методологічна, що спрямована на озброєння дітей основами пізнання й розуміння об'єктивних процесів і закономірностей;
- комунікативна, яка орієнтує на правильний вибір стратегій взаємодії й спілкування з іншими – однолітками, дорослими;
- проєктувальна, що пов'язана з належною організацією навчання, виховання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Вітчизняний науковець С. Миронова зазначає: «Сферами професійної компетенції корекційного педагога є: освітня, виховна, корекційно-розвиткова робота; соціально-педагогічна діяльність; профілактична робота; психолого-педагогічна оцінка розвитку (дитини, колективу учнів); педагогічна просвіта; окремі аспекти психологічної і психотерапевтичної допомоги; організація і керівництво освітою; методична робота; науково-дослідна діяльність в галузі

спеціальної педагогіки і психології. Провідною, безумовно, є освітня корекційно спрямована педагогічна діяльність, яку вчитель-дефектолог виконує у спеціальних навчальних закладах, в умовах інклюзивної освіти, при організації індивідуального навчання дітей з особливими освітніми потребами» (Myronova, Buiniak, 2020: 30). Вченою було описано соціальні ролі, які в тій чи іншій мірі притаманні корекційному педагогу, а також названо й систематизовано основні напрямки (професійні функції) професійної діяльності учителя-дефектолога, а саме:

- *діагностична*, яка спрямована на психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, постійне вивчення динаміки інтелектуальної і особистісної сфери;

- *орієнтаційно-прогностична*, яка окреслює й забезпечує стратегію і тактику корекційно-розвиткової роботи з кожною дитиною; прогнозування її результатів; спрямовує співпрацю з батьками дітей;

- *конструктивно-проектувальна*, яка визначає і проектує зміст й наповнення таких складових освітньої діяльності, як корекційно-розвиткова, навчальна, виховна;

- *корекційна*, яка є специфічним компонентом освітнього процесу, що передбачає роботу з подолання або послаблення наявних порушень розвитку дитини; запобігання вторинним порушенням;

- *організаційна*, яка полягає у вмінні організувати діяльність в середовищі дітей і педагогів, співпрацювати з батьками дітей, взаємодіяти з державними й недержавними інституціями;

- *інформаційно-пояснювальна*, яка спрямована на відкритість та інформативність батьків, громадськості про нагальні проблеми дітей з особливими освітніми потребами;

- *комунікативно-стимулююча*, яка забезпечує встановлення доброзичливих й партнерських стосунків з усіма суб'єктами освітнього процесу;

- *аналітико-оцінювальна*, що полягає в діагностиці, моніторингу й корегуванні освітньо-корекційного процесу (Myronova, Buiniak, 2020: 30–32).

На підставі визначених функцій можна виділити такі *основні види* діяльності учителя-дефектолога: освітня (дидактична, виховна), корекційна, діагностична, розвивальна, компенсаційна, реабілітаційна, дослідницька, методична, соціально-захисна, інформаційно-просвітницька діяльність тощо.

«Праця педагога-дефектолога виходить за межі традиційних видів роботи вчителя, оскільки охоплює: консультаційну, діагностичну, соціально-педагогічну, реабілітаційну, психотерапевтичну та корекційну діяльність. Ця багатогранність підпорядкована меті професійної діяльності педагога-дефектолога: йдеться про соціальну адаптацію та інтеграцію дитини з особливими освітніми потребами у систему суспільних стосунків», – читаємо у публікації В. Білан (Bilan, 2018: 61).

Отже, важливими напрямками роботи учителя-дефектолога є обов'язкове вивчення психофізичних особливостей, творчого потенціалу, рівня соціальної активності дітей з метою належної організації різнопланової діяльності з ними; створення умов для опанування дітьми визначених освітніх й корекційних програм з урахуванням порушень, вікових й індивідуальних особливостей. У роботі з дітьми з особливими освітніми потребами дефектолог забезпечує розвиток у них когнітивних процесів, пізнавальної, емоційно-вольової і сенсорної сфери; формування мовленнєвої й комунікативної компетентності; активізацію моторних функцій; сформованість ігрових, побутових та соціальних навичок.

Учитель-дефектолог здійснює моніторинг динаміки розвитку дітей, накреслює оптимальну стратегію освітньо-корекційної роботи, визначає й проектує конкретну тактику такої роботи з кожною окремою дитиною відповідно до її розвитку і потенційних можливостей; задіює найбільш ефективні форми, методи, прийоми, засоби освітнього, корекційного, реабілітаційного процесів.

Емоційний захист, розуміння сутності свого існування, начало соціального становлення забезпечує дитині сім'я, родинне середовище. «Найпершим соціальним осередком розвитку дитини як особистості є сім'я, в умовах якої малюк засвоює досвід культури спілкування, поведінки, правильних практичних дій і вчинків», – зазначається у публікації Є. Бодрух (Bodruh, 2012: 18]. Відтак, необхідною складовою професійної діяльності учителя-дефектолога є співпраці з батьками дітей. У такій співпраці на початковому етапі необхідно визначити загальні цілі, цінності і потреби; надалі систематично організовувати обговорення побажань і очікувань батьків, залучати їх до обговорення

та складання програми співробітництва, організації спільної діяльності. Формами такої співпраці можуть бути педагогічне інформування, консультації, бесіди, групові та індивідуальні види робіт, ділові ігри, майстер-класи, дискусії, міні-лекції тощо. Батьки дітей з ООП мають бути безпосередньо задіяні у освітньо-корекційному процесі, сприяти й допомагати фахівцям у здійсненні належного супроводу дитини з ООП, усвідомлювати й реалізувати разом з педагогом індивідуальну програму розвитку такої дитини. Основною метою взаємодії учителя-дефектолога з родинами дітей з ООП є підвищення педагогічної компетентності батьків і допомога сім'ям в адаптації й інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у суспільство.

Функції, види праці учителя-дефектолога деталізуються у процесі виконання багаточисельних професійних завдань. Під час педагогічної діяльності (взаємодії) з дітьми з ООП, зокрема дошкільного віку та молодшого шкільного віку, педагог-дефектолог має вирішувати такі повсякденні й повсякчасні *освітні завдання*: створювати повноцінне розвивальне середовище, формувати життєву компетентність, мовленнєві й комунікативні уміння, навички співробітництва дитини з дорослими й однолітками; збагачувати позитивний досвід спілкування; забезпечувати активність пізнавальної діяльності, психічних процесів (уваги, сприймання, пам'яті, мислення); формувати та удосконалювати просторову координацію, дрібну моторику, навички орієнтування в просторі (вгорі, поряд, праворуч, ліворуч, позаду) та часі; вчити адекватному оцінюванню власних можливостей; формувати уявлення про самого себе; виховувати почуття впевненості в своїх силах, самостійність; забезпечувати емоційне благополуччя; вчити відкрито і щиро виражати свої почуття; формувати інтерес та емоційне ставлення до гри; забезпечувати розвиток продуктивних видів діяльності (малювання, конструювання, аплікації, ліплення тощо); навчати окремим видам праці (побутової, на подвір'ї, в живому куточку, в природі тощо); формувати трудові навички, зокрема самообслуговування; виховувати ціннісне ставлення до довкілля, природи; навчати цілісному сприйняттю різних предметів, об'єктів та явищ оточуючого світу тощо.

Ефективне розв'язання завдань, що стоять перед педагогом-дефектологом, забезпечується наявністю у нього цілого ряду *особистісних якос-*

тей, без яких неможлива успішна робота з дітьми з особливими освітніми потребами. Дефектолог, як і будь-який інший педагог, має бути зразком культури, освіченості, інтелігентності. Володіючи системою спеціальних дефектологічних компетентностей, учитель-дефектолог має активно розвивати в собі такі суб'єктивні характерологічні риси, як педагогічна інтуїція та спостережливість, чуйність та щирість, терпіння та наполегливість, твердість і послідовність у досягненні поставленої педагогічної мети, а також емпатія, організованість, відповідальність, цілеспрямованість, доброзичливість, комунікативність, тактовність, емоційна стійкість.

Важливою складовою належної праці учителя-дефектолога є його *вмотивованість*, бажання підвищення власного рівня професійної компетентності, прагнення до самовираження та самореалізації. Успішне професійне становлення учителя-дефектолога неможливо без цілеспрямованого формування в нього позитивної мотивації до педагогічної діяльності. Як відомо, суть мотивації у професійній діяльності складається з трьох груп мотивів. Перша група – це потреби та інстинкти. Мотиви другої групи визначають спрямованість активності, тобто чому особистість обирає саме цю, а не інші види діяльності. Третя група включає в себе емоції, почуття, суб'єктивні переживання (прагнення, бажання) та установки, що зумовлюють і визначають спосіб регуляції та динаміки ставлень і поведінки особистості в діяльності (Entsyklopediia osvity, 2008: 528). Одним із головних чинників у педагогічній праці є мотивація до творчої організованої дії. Така творча педагогічна дія здійснюється лише під впливом певних стимулів, які впливають на активність особистості. Спонукальними стимулами в такому випадку виступають інтереси, переконання, бажання, які формують мотиваційну сферу професійної педагогічної діяльності (Sysoieva, 2006).

Умовами формування творчої мотивації у професійній діяльності учителів-дефектологів мають стати: усвідомлення важливості праці спеціального педагога; бажання бути фахівцем своєї справи; готовність до сприйняття нових підходів, ідей, напрямів у роботі з дітьми з ООП; розвиток професійного інтересу, професійна допитливість, самоосвіта; соціальні мотиви; формування індивідуального стилю діяльності учителя-дефектолога.

Названі функції, види діяльності, завдання, мотиви реалізуються й вирішуються учителем-дефектологом систематично, комплексно, органічно поєднано і таким чином характеризують професійну діяльність учителя-дефектолога як поліфункціональну систему, своєрідний педагогічний феномен. Наскрізним елементом в цій системі є корекційна спрямованість всієї діяльності учителя-дефектолога. «Всі компоненти педагогічної діяльності дефектолога мають бути корекційно спрямованими, а власне корекційна робота – виділятися у специфічний вид діяльності», – акцентовано дослідницею В. Білан (Bilan, 2018: 61–62).

На наш погляд, *поліфункціональність професійної діяльності учителя-дефектолога є змістовною структурою*, в якій доречно виділити такі компоненти: *компетентнісний* (окреслює систему необхідних загальних і фахових компетентностей та їх якість); *діяльнісний* (визначає комплекс продуктивнодоцільних педагогічних дій на основі сукупності набутих компетентностей); *особистісний* (систематизує особистісні якості, що визначають індивідуально-психологічну готовність до професійної діяльності), *мотиваційний* (характеризує внутрішню мотивацію, емоційно-ціннісне, творче ставлення до професійної діяльності, її самоаналіз та осмислення), що в цілому характеризує її сутність і особливості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, компетентності як базис здійснення кваліфікованої педагогічної діяльності та різновекторність надання освітніх послуг особам (дітям) з порушеннями психічного та (або) фізичного розвитку дозволяють характери-

зувати діяльність учителя-дефектолога як поліфункціональну. У багатогранній діяльності учителя-дефектолога, обумовленій особливостями спеціальної та інклюзивної освіти дітей з ООП, поєднується багато функцій, видів, завдань. Учитель-дефектолог здійснює, зокрема, таку роботу, як навчальна (дидактична), виховна, корекційна, діагностична, розвивальна, компенсаційна, реабілітаційна, дослідницька, методична, соціально-захисна, інформаційно-просвітницька, консультативна тощо. Сучасний дефектолог – це педагог, який уміло й відповідально скеровує й організує дитячу спільноту. Кожна складова у роботі вчителя-дефектолога має свої особливості, які спрямовані на забезпечення особливих освітніх потреб тої чи іншої категорії дітей, що мають порушення розвитку. Поліфункціональність професійної діяльності учителя-дефектолога є змістовною структурою і передбачає такі компоненти: компетентнісний, діяльнісний, особистісний, мотиваційний, що визначає її сутність. Будучи поліфункціональною вся діяльність учителя-дефектолога спрямовується на досягнення основної мети – максимальний усебічний розвиток дитини з особливими освітніми потребами.

Перспективи подальшого наукового пошуку в аспекті означеної проблеми вбачаємо у деталізації опрацювання таких питань, як поліфункціональність професійної діяльності учителя-дефектолога на різних рівнях освіти, педагогічна емпатія у взаємодії з дітьми з ООП, формування зовнішньої і внутрішньої мотиваційної складової професійної діяльності, самомоніторинг й самооцінка педагогічної праці учителя-дефектолога тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрущенко, В. (2000). Проблеми і перспективи розвитку вищої освіти в Україні на зламі століть. *Директор школи*. № 43, 8–9.
2. Білан, В. А. (2018). Сутність та специфіка корекційно-педагогічної праці дефектолога. *Інноваційна педагогіка. Розділ 3. Корекційна педагогіка*. № 3, 60–63.
3. Бодруг, Є. С. (2012). Теоретичні основи співпраці педагога-дефектолога з батьками дітей з вадами слуху. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Вип. 21, 16–21. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2012_21_6
4. Гаяш, О. В. (2019). Основні аспекти діяльності вчителя-олігофренопедагога в сучасних умовах. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць. Вип. 12 / за ред. О. В. Гаврилова, В. М. Синьова. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 64–72.
5. Демченко, І. І., Білан, В. А., Бабій, І. В., Черніченко, Л. А. (2019) Estetychna Sutnist ta Spetsyfika Korektsiino-Pedahohichnoi Pratsi Defektoloha. *World Science*. 5(45), Vol.3, 55–59. doi: 10.31435/rsglobal_ws/31052019/6526
6. Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України, гол. ред. В. Г. Кремень]. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
7. Закон України «Про освіту» № 2145-VII від 05.09.2017 (із змінами). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

8. Колупаєва, А. А., Таранченко, О. М. (2016). Інклюзивна освіта : від основ до практики : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
9. Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти. Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. Хмельницький, 2022. URL: <http://www.kgra.km.ua/?q=node/233>
10. Лунячек, В. Е. (2013). Компетентнісний підхід як методологія професійної підготовки у вищій школі. *Публічне управління: теорія та практика*. № 1(13), 155–162.
11. Миронова, С. П., Буйняк, М. Г. (2020). Професійна діяльність та особистість корекційного педагога : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 136 с.
12. Наказ Міністерства освіти і науки України N 90 від 01.02.2018р. «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 06 грудня 2010 року N 1205». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0226-18#Text>
13. Оцінювання професійних компетентностей вчителя початкових класів під час сертифікації. 31 жовтня 2022 р. URL : <https://sqe.gov.ua/osinyuvannya-15-profkompetentnostey-vchyteliiv-sertyfikaciya/>
14. Професійна освіта : словник (2000). Укл. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.
15. Радченко, М. Р. (2021). Педагогічна компетентність – одна зі сторін професіоналізму майбутнього педагога. *Молодий вчений*. № 10 (98), жовтень, 278–281.
16. Савченко, О. Я. (2002). Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України. Київ : «Генеза».
17. Савченко, О. Я. (2012). Компетентнісний підхід як чинник якості професійної підготовки майбутнього вчителя. *Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів: теоретичні аспекти* : науково-методичний збірник. Серія «Бібліотека педагога». Випуск 20. Тростянець, 15–21.
18. Семиченко, В. А. (2004). Психологія педагогічної діяльності : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 335 с.
19. Сергєєва, В. Ф. (2023). Вектори компетентісно орієнтованої фахової підготовки майбутніх учителів-дефектологів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Випуск 44. Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 82–90.
20. Сисоєва, С. (2006). Основи педагогічної творчості : підручник. Київ : Міленіум, 344 с.
21. Супрун, Д. М. (2018). Модернізація змісту професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти : монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 492 с.
22. Титаренко, В. (2015). Поліфункціональність професійної діяльності вчителя технологічної освіти. *Витоки педагогічної майстерності*. Випуск 15, 295–300.
23. Чейпеш, І. В. (2013). Поліфункціональність компетентностей у процесі формування іншомовної комунікативної культури сучасних студентів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. Випуск 28, 175–178.
24. OECD (2005). The definition and selection of key competencies. Executive Summary. Paris : OECD. p. 4. URL : www.oecd.org/pisa/35070367.pdf

REFERENCES:

1. Andrushchenko, V. (2000). Problemy i perspektivy rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na zlami stolit. *Dyrektor shkoly*. № 43, 8–9.
2. Bilan, V. A. (2018). Sutnist ta spetsyfika korektsiino-pedahohichnoi pratsi defektoloha. *Innovatsiina pedahohika. Rozdil 3. Korektsiina pedahohika*. № 3, 60–63.
3. Bodruh, Ye. S. (2012). Teoretychni osnovy spivpratsi pedahoha-defektoloha z batkamy ditei z vadamy slukhu. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 19 : Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia*. Vyp. 21, 16–21. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2012_21_6
4. Haiash, O. V. (2019). Osnovni aspekty diialnosti vchytelia-olihofrenopedahoha v suchasnykh umovakh. Aktualni pytannia korektsiinoi osvity (pedahohichni nauky). *Zbirnyk naukovykh prats*. Vyp. 12 / za red. O. V. Havrylova, V. M. Synova. Kamianets-Podilskyi : PP Medobory-2006, 64–72.
5. Demchenko, I. I., Bilan, V. A., Babii, I. V., Chernichenko, L. A. (2019) Estetychna Sutnist ta Spetsyfika Korektsiino-Pedahohichnoi Pratsi Defektoloha. *World Science*. 5(45), Vol. 3, 55–59. doi: 10.31435/rsglobal_ws/31052019/6526
6. Entsyklopediia osvity / [Akad. ped. nauk Ukrainy, hol. red. V. H. Kremen]. Kyiv : Yurinkom Inter, 2008. 1040 s.
7. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» № 2145-VII vid 05.09.2017 (iz zminamy). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
8. Kolupaieva, A. A., Taranchenko, O. M. (2016). Inkliuzyvna osvita : vid osnov do praktyky : monohrafiia. Kyiv : TOV «АТОПОЛ», 2016. 152 s.

9. Kontseptsiiia pedahohichnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv u systemi stupenevoi pidhotovky spetsialistiv pochatkovoï lanky osvity. Khmelnytska humanitarno-pedahohichna akademiia. Khmelnytskyi, 2022. URL: <http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233>
10. Luniachek, V. E. (2013). Kompetentnisnyi pidkhyd yak metodolohiia profesiinoi pidhotovky u vyshchii shkoli. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka*. № 1(13), 155–162.
11. Myronova, S. P., Buiniak, M. H. (2020). Profesiina diialnist ta osobystist korektsiinoho pedahoha : navchalnyi posibnyk. Kamianets-Podilskyi : Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka, 136 s.
12. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy N 90 vid 01.02.2018r. «Pro vnesennia zmin do nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 06 hrudnia 2010 roku N 1205». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0226-18#Text>
13. Otsiniuvannia profesiinykh kompetentnostei vchytelia pochatkovykh klasiv pid chas sertyfikatsii. 31 zhovtnia 2022 r. URL: <https://sqe.gov.ua/ocyniuvannya-15-profkompetentnostey-vchyteliiv-sertyfikaciya/>
14. Profesiina osvita : slovnyk (2000). Ukl. S. U. Honcharenko ta in.; za red. N. H. Nychkalo. Kyiv: Vyshcha shkola, 2000. 380 s.
15. Radchenko, M. R. (2021). Pedahohichna kompetentnist – odna zi storin profesionalizmu maibutnoho pedahoha. *Molodyi vchenyi*. № 10 (98), zhovten, 278–281.
16. Savchenko, O. Ya. (2002). Dydaktyka pochatkovoï shkoly : pidruchnyk dlia studentiv pedahohichnykh fakultetiv. Rekomendovano Ministerstvom osvity i nauky Ukrainy. Kyiv : «Henez».
17. Savchenko, O. Ya. (2012). Kompetentnisnyi pidkhyd yak chynnyk yakosti profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia. *Formuvannia kliuchovykh i predmetnykh kompetentnostei molodshykh shkoliariv: teoretychni aspekty* : naukovo-metodychnyi zbirnyk. Seriiia «Biblioteka pedahoha». Vypusk 20. Trostianets, 15–21.
18. Semychenko, V. A. (2004). Psykholohiia pedahohichnoi diialnosti : navchalnyi posibnyk. Kyiv : Vyshcha shkola, 335 s.
19. Serheieva, V. F. (2023). Vektory kompetentnisno oriientovanoi fakhovoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv-defektolohiv. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia. Vypusk 44. Zbirnyk naukovykh prats / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Nats. ped un-t imeni M. P. Drahomanova. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 82–90.
20. Sysoieva, S. (2006). Osnovy pedahohichnoi tvorchosti : pidruchnyk. Kyiv : Milenium, 344 s.
21. Suprun, D. M. (2018). Modernizatsiia zmistu profesiinoi pidhotovky psykholohiv v haluzi spetsialnoi osvity : monohrafiia. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 492 s.
22. Tytarenko, V. (2015). Polifunktsionalnist profesiinoi diialnosti vchytelia tekhnolohichnoi osvity. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti*. Vypusk 15, 295–300.
23. Cheipesh, I. V. (2013). Polifunktsionalnist kompetentnostei u protsesi formuvannia inshomovnoi komunikativnoi kultury suchasnykh studentiv. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Pedahohika. Sotsialna robota»*. Vypusk 28, 175–178.
24. OECD (2005). The definition and selection of key competencies. Executive Summary. Paris : OECD. r. 4. URL : www.oecd.org/pisa/35070367.pdf